

Reflektioner om avtalsrörelsen

Lars Calmfors

Anförande på SNS seminarium Avtalsrörelsen 2025, 21/2-2025.

Tack först för inbjudan! Med den turbulens som vi nu upplever i världen har det närmast en terapeutisk effekt att för en stund få fördjupa sig i något så prosaiskt och tryggt som en traditionell svensk avtalsrörelse, där dramatiken inte är större än om lönelysten i avtalen ska bli några tiondels procent högre eller lägre. Detta sagt med all respekt för både parter och deras företrädare.

Jag tänkte börja med att påminna om den liknande seans som SNS hade i oktober 2022 inför förra avtalsrörelsen, där jag också medverkade.

Då visste vi inte vart inflation och löneökningar var på väg. Jag drog paralleller med *Koreainflationen* 1951 som ledde till en *engångsinflation* med både stora prisökningar och stora löneökningar och med *1970-talets världsinflation* som drog igång nästan två decennier av pris-löne-spiral i Sverige. Den inflation som vi nu har bakom oss blev helt annorlunda. Först några bilder på det från olika källor:

Nominella löneökningar

Vi fick ingen pris-löne-spiral. Löneökningarna växlade upp, men bara lite. 2023 nådde de cirka 4,5 procent, förra året sjönk de tillbaka till cirka 4 procent. Det var framför allt avtalen som var högre, men det blev aldrig så mycket löneglidning.

Årliga timlöneökningar

Löneökningarna blev mindre än i våra konkurrentländer.

Konsumentprisförändringar

Det förklarar varför inflationen kommit ner snabbare i Sverige.

Konsumentreallöneförändring

Men andra sidan av detta är att konsumentreallönen föll mer.

Varför fick vi den här utvecklingen? Många har velat ta åt sig äran: Parterna för att de tagit samhällsansvar. Riksbanken för att den bekämpat inflationen med räntehöjningar. Regeringen för att den fört en återhållsam finanspolitik.

Det har förstås varit ett samspel. Det har funnits trovärdighet för penning- och finanspolitiken, och därmed för inflationsmålet, som gjort det lättare för parterna att hålla igen.

Vinstandelen i näringslivet

En fråga som parterna – särskilt på den fackliga sidan – måste ställa sig gäller balansen mellan olika mål. Konjunkturinstitutet visade i sin senaste lönebildningsrapport att *vinstandelen av förädlingsvärdet* i näringslivet är hög jämfört med det historiska genomsnittet.

Rörelsemarginal och vinstandel

Institutet för ett resonemang om att företagen under inflationsperioden strävade efter att hålla uppe *rörelsemarginalen* (alltså vinst i förhållande till bruttoproduktionssvärde) när priserna på insatsvaror ökade. Även om det inte lyckats har prisökningarna ändå räckt till att öka vinsterna i förhållande till lönekostnaderna så att vinsternas andel av förädlingsvärdet ökat.

Det här kan ses som att löntagarna burit den största delen av anpassningen till högre inputpriser. Mot det får ställas att återhållsamma löneökningar hjälpt till att hålla nere arbetslösheten. Med högre löneökningar hade Riksbanken höjt räntan ännu mer vilket skulle ha minskat sysselsättningen ytterligare.

Reallöneförändring under olika avtalsperioder

Innevarande avtalsperiod har reallönerna ökat snabbt igen (den svarta kurvan).

Lönekostnadsökningarna framöver

Konjunkturinstitutet räknar framöver med en genomsnittlig produktivitetsstegring på 1,6 procent och att inflationsmålet på 2 procent motsvarar en ökningstakt på 1,9 procent för förädlingsvärdepriset i näringslivet. Summan blir 3,5 procent. Så mycket kan då lönekostnaderna öka med per år om den långsiktiga vinstandelen i näringslivet ska förbli på dagens nivå. Det betyder en genomsnittlig reallöneökning på 1,5 procent.

Med den ökningstakten skulle det ta framåt 2029 att återta det tidigare reallönetappet.

Industrifackens lönekrav

Industrifackens krav i årets avtalsrörelse på 4,2 procent + en förväntad löneglidning på, säg, runt en halv procent skulle innebära *högre* reallöneökningar och samtidigt verka nedpressande på den långsiktiga vinstandelen. Kraven är förstås förhandlingsbud men man kunde hävda att en sådan minskning vore fördelningsmässigt rimlig efter de senaste årens uppgång. Mot det får ställas att jämviktsarbetslösheten skulle öka: alltså en högre arbetslöshet på sikt.

Vinstandelen i tillverkningsindustrin

Då har jag, liksom Konjunkturinstitutet, resonerat utifrån fördelningen mellan arbete och kapital i *hela näringslivet*. Parterna i industrin brukar hellre vilja se bara på den. Men där är uppgången av vinstandelen ännu större. Det talar snarare för ännu högre löneyft än om man ser på näringslivet som helhet.

Den stora uppgången av industrins vinstandel beror delvis på kronförsvagningen. Det är en utmaning hur man ska tänka om den. Parterna brukar vilja bortse från *tillfälliga* växelkurssvängningar. Alla beräkningar tyder på att kronan är undervärderad i förhållande till en jämviktskurs. Men undervärderingen har varit väldigt bestående, även om det skett en uppgång de senaste veckorna – hittills har alla ekonomprognoser, inklusive mina egna, om en bestående kronförstärkning slagit fel – så det kanske är rimligt att utgå från att kronan kommer att förbli svag också på medellång sikt.

Sedan innebär den svaga konjunkturen i euroområdet, och särskilt Tyskland, den allmänna geopolitiska turbulensen och osäkerheten om amerikanska tullar ytterligare komplikationer. De kan tala för att i det korta perspektivet vara försiktig med kostnadsökningar i industrin.

Industrimärket under olika avtalsperioder

Det är alltså mycket att beakta när man ska sätta märket. Jag ska inte landa i någon siffra – allt beror på avvägningar – även om jag inte skulle se det som problematiskt att hamna en bra bit högre än man vanligtvis gjort tidigare då märket ofta legat lite under 2,5 procent.

Andra aspekter på avtalen

Ett par saker till: LO-förbunden vill som vanligt ha en kraftig låglönesatsning, eventuellt en extra stor höjning av minimilönerna med ungefär 5,5 procent eller mer. Problemet är att

det riskerar att förvärra *obalansen* mellan ett stort utbud av lågutbildade och efterfrågan på dem.

Arbetsgivarsidan har tagit upp frågan om avveckling av befintliga *avtal* om kortare arbetstid inför en eventuell lagstiftad arbetstidsförkortning. Jag håller med om att en sådan kan bli väldigt dyr, men jag har svårt att se att frågan har någon aktualitet just nu.

Principiellt om industrins märkessättning

En sista fråga som jag ska ta upp gäller industrins märkessättning mer principiellt. Jag gör det utifrån en nordisk studie som jag jobbat med.

De nordiska länderna har alla liknande system där industrin bestämmer en *norm* för löneökningarna som andra sedan ska följa. I alla länderna finns också en diskussion om hur modellen ska hantera de demografiska förändringarna med en åldrande befolkning som kan kräva en omfördelning av arbetskraft med en större andel sysselsatta i offentligt finansierade välfärdstjänster och en mindre andel i den internationellt konkurrensutsatta sektorn (som industrin representerar).

Sedan tillkommer med all sannolikhet ökade behov av arbetskraft i försvaret, något som tyvärr står klarare för varje dag.

Om vi ska få till en sådan omallokering av arbetskraft, kan lönebildningssystemet komma att påverkas:

De allmänna löneökningarna kan behöva hamna på en sådan nivå att sysselsättningen sjunker i den internationellt konkurrensutsatta sektorn så att det frigörs arbetskraft.

Handelsbalansen

Det skulle försvaga handelsbalansen, men det skulle inte vara något problem i Danmark, Norge och Sverige som alla har stora överskott.

Löneökningar i privat och offentlig sektor

Vidare kan relativlönerna i offentlig sektor behöva höjas om man ska lyckas rekrytera tillräckligt med arbetskraft. Vi hade en sådan utveckling under andra hälften av 2010-talet, när olika grupper av offentligtanställda kunde höja sina relativlöner genom sifferlösa avtal, men de senaste åren har utvecklingen varit den motsatta.

Relativlöner i offentlig sektor och arbetskraftens allokering

Man har tänkt lite olika om de här frågorna i våra grannländer:

- I Norge räknar man med att en krympande petroleumsektor ska frigöra arbetskraft.
- I Finland har facken i kommunsektorn efter konflikt förhandlat sig till att de över en femårsperiod ska få 5 procentenheter högre löneökning än det som kallas den "allmänna linjen", motsvarigheten till vårt märke.
- I Danmark har regeringen tillskjutit extra medel till kommunsektorn (0,25 procent av BNP) och ingått en trepartsöverenskommelse om extra löneökningar utöver industrinormen i välfärdstjänsterna för att göra arbete där mer attraktivt.

Jag ska inte kommentera det här ytterligare utan bara avsluta med att här finns en utmaning för det svenska avtalssystemet som kan bli svår att hantera, eftersom det gäller att åstadkomma mer flexibilitet utan att för den skull ge upp en ansvarsfull lönenormering.

Tack, jag slutar där!